

Фразеологізми української мови на позначення дій, вчинків, поведінки людини (на матеріалі прози закарпатоукраїнського письменника Мирослава Дочинця)

НАТАЛІЯ ВЕНЖИНОВИЧ*

Кафедра української мови, Ужгородський національний університет, вул. Університетська, 14, кімн. 412,
UA-88000 Ужгород, Україна

Received: 1 August 2020 • Accepted: 18 October 2020

© 2021 Akadémiai Kiadó, Budapest

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена вивченню фраземіки у прозі сучасного закарпатоукраїнського письменника Мирослава Дочинця. Вперше проаналізовано найвагомші лінгвокультурологічні особливості фразеологічних одиниць на позначення дій, вчинків, поведінки людини, зафіксованих у художніх творах зазначеного автора.

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою подальшого опрацювання в українському мовознавстві питань, пов'язаних із вивченням індивідуально-авторського фразеовживання, посиленням в українстиці інтересу до діалектної фразеології української мови, відсутністю ґрунтовних досліджень, присвячених вивченню художньої мови зазначеного закарпатоукраїнського прозаїка. З'ясовано, що саме діалектна фразеологія найкраще відтворює суспільний досвід, звичаї, обряди, особливості менталітету мовців, які проживають на Закарпатті.

Відібраний фактичний матеріал опрацьовано за допомогою описового методу для виділення тематичних груп фразеологізмів. Метод контекстуального аналізу використано для з'ясування функціональних і стилістичних можливостей фразем у прозових творах Мирослава Дочинця. Описовий метод уможливив теоретичне узагальнення результатів дослідження, систематизацію дібраного матеріалу. Для уточнення семантики фразем використано метод компонентного аналізу.

У матеріалі дослідження виокремлено близько 600 фразеологічних одиниць. Досліджено розвиток фразеологічного значення, що дало змогу встановити, як їхні універсальні закономірності, так і суто національну (регіональну) специфіку. Автор констатує, що фразеологічні одиниці, зафіксовані у художніх творах, мають яскраве експресивно-емоційне та оцінне забарвлення, вони надають

* Corresponding author. E-mail: vennata2017@gmail.com

тексту образності. Фраземи виразно та влучно характеризують ознаки, дії, які можна застосувати до багатьох конкретних фактів мовлення. Мовний стиль творів – феномен, результат невтомної творчої діяльності письменника.

Спостережено, що, характеризуючи персонажів чи їхній стан, Мирослав Дочинець часто використовує компаративні фразеологізми. Вживання фразем допомогло письменнику відтворити колорит рідного краю, розкрити характери, позитивні та негативні вчинки героїв, фізичний та емоційний стан персонажів, яскраво та оригінально відобразити їхнє живе мовлення.

Унаслідок проведеного дослідження доходимо висновку, що фразеологічні одиниці, функціонуючи у художніх творах Мирослава Дочинця, виконують важливу інтенсифікаційну роль, зокрема, виступають виразними репрезентантами традицій, звичаїв, побутових реалій, характерних для закарпатців. Авторські видозміни (структурні, образно-сміслові) значною мірою розширюють функціональне поле таких висловів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

фразеологізми, українська мова, лінгвокультурологічні особливості, мовна картина світу, індивідуально-авторські фраземи, діалектна фразеологія, художній текст, закарпатоукраїнський письменник Мирослав Дочинець

Фразеологія як лінгвістична дисципліна виникла на початку ХХ століття. Її зародження пов'язують із науковими мовознавчими працями Ш. Баллі та В. Виноградова. Вагомий внесок у вивчення фразеології як лінгвістичної дисципліни зробив видатний лінгвіст О. Потебня.

Особливістю сучасної лінгвістики є яскраво виражений антропоцентризм – дослідження мови в тісному зв'язку з людиною, її свідомістю, способами пізнання навколишньої дійсності в її безпосередній практичній діяльності. Тому на перший план у новітніх лінгвістичних студіях висунуто вивчення мови з урахуванням її носія – як особистості, так і спільноти, серед якої вона проживає.

В українському мовознавстві за останнє півстоліття опубліковано низку монографій, у яких у різних аспектах досліджено фразеологічні одиниці. Теоретичні питання фразеології, її джерела у взаємозв'язку з історією, культурою й побутом народу, історико-етимологічні розвідки, етнолінгвістичні проблеми представлені в таких працях, як «Фразеологія української мови» (1973) Л. Скрипник, «Українська фразеологія. Чому ми так говоримо» (1977) Ф. Медведєва, «Народження і життя фразеологізму» (1988) В. Ужченка, «Українська народна фразеологія: ономазіологія, ареали, етимологія» (1999) А. Івченка, «Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти» (2013) Л. Савченко. Проблемам фразеотворення, функціональному та лексичному розробленню присвячені монографії «Фразотворення в українській поетичній мові радянського періоду: семантико-типологічний аспект» (1985) В. Калашника, «Функціональна та лексична розробка українських фразеологізмів» (1989) В. Білоноженко та І. Гнатюк, «Українські фраземи й особливості їх творення» (1994) М. Демського. У монографії «Фразеологічна ідеографія (проблематика досліджень)» (1997) Ю. Прадіда зроблено спробу розв'язати низку теоретичних проблем фразеології крізь призму сучасних лінгві-

стичних парадигм. Новітні концепції мотиваційних процесів у фразеологічних одиницях, підгрунтям яких є співвідношення ономазіологічних структур фразем і складників етно-свідомості у проекції на культуру народу, його звичаї, традиції, обряди, вірування, а також роль символу у творенні фразеологічних одиниць, кореляції між концептами й символами представлені в монографіях «Нариси з української фразеології (психологкогнітивний та етнокультурний аспекти)» (2004) О. Селіванової, «Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект» (2005) О. Левченко, «Динамічні процеси у фразеологічній системі східнослов'янських мов» (2007) М. Жуйкової. У контексті когнітивістики, концептології та лінгвокультурології виконано дослідження «Концептосфера БОГ в українському мовному просторі» (2007) П. Мацьківа, «Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери» (2008) М. Скаб, «Концепти українського дискурсу» (2004), «Мова у контексті культури» (2008), «Символи української мови» (2013) В. Кононенка, «Лексико-семантичний вимір мовної картини світу» (2009) Л. Лисиченко та ін. Лінгвокультурологічне вивчення фразеологічних систем у зіставному аспекті запропоновано в монографії «Людина в дзеркалі компаративної фразеології» (2011) К. Мізіна.

Заслуговують також на особливу увагу фундаментальні монографії визначних зарубіжних учених, у яких, зокрема, докладно з'ясовано теоретичні проблеми фразеології, етимологію фразеологізмів, а також практичне використання стійких висловів: «Славянская фразеология» (1989), «Образы русской речи. Историко-этимологические очерки фразеологии» (2007), «Библеизмы в современной русской речи. Как их правильно понимать и употреблять» (2017) В. Мокієнка, «Устойчивые фразы в современном русском языке. Опыт теории устойчивых фраз и проблемы общей фразеологии» (1964) В. Л. Архангельського, «Язык и знание» (2004) О. Кубрякової. Питання, пов'язані з семантичним, прагматичним, когнітивним та лінгвокультурологічним аспектами фразеології, розглянуті в монографіях «Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты» (1996) В. Телії, «Фразеология в свете современных лингвистических парадигм» (2008) М. Алефіренка, «Счастье и несчастье как ценность и антиценность во фразеологической парадигме» (2011) Л. Байрамової, «Введение в лингвокультурологию» (1997), «Введение в когнитивную лингвистику» (2004) В. Маслової, «Лингвокультурологический метод во фразеологии: коды культуры» (2013) М. Ковшової та ін. (докладніше див. **ВЕНЖИ-НОВИЧ** 2018).

Цінним є доробок В. Ужченка, який констатує, що нині «активно розробляється у сфері фразеологічного значення антропоцентризм як рушійна сила розвитку номінативних мовних засобів, що дає можливість аналізувати мову як систему культурних категорій. [...] Під антропоцентризмом розуміють спрямованість мовних одиниць на позначення світу людини, „людини в мові“, а мовне значення – це інтерпретація світу людиною. [...] Антропоцентричний підхід дав змогу звернути увагу на психологічні аспекти формування мовної (фразеологічної) картини світу, а культурні феномени розглядати як константи культури» (Ужченко 2007: 435).

Саме тому сучасна лінгвістика характеризується посиленням інтересом до антропоцентричної парадигми, яка бере свій початок ще з часів В. фон Гумбольдта. Він, зокрема, відзначав, що «мова – не просто засіб обміну, що слугує взаєморозумінню, а істинно світ, який внутрішня робота духовної сили покликана поставити між собою і предметами; мова – це світ між світом зовнішніх явищ і внутрішнім світом людини». Він також зазначав, що «різні мови – це не різні позначення однієї й тієї ж речі, а різні бачення її» (цит.

за: Маслова 2008: 104). Адже мова етносу загалом та її складники, що охоплюють також і стійкі вислови, так чи інакше виступають «виразником його світоглядних, інтелектуальних, моральних, психологічних, звичаєвих та інших принципів, і саме в мові постає образ етносвіту, спочатку несвідомий, у якому дрімують загальнолюдські первообрази й мотиви, а згодом усвідомлений у своєму бутті» (Жайворонок 2009: 259).

Думку В. Жайворонка деталізує В. Кононенко, зазначаючи, що «побудовані на метафоричному слововживанні висловлювання [...] викликають оцінно-емоційний ефект у силу їхньої співвіднесеності зі звичним, закріпленим у народній свідомості сприйняттям. Процеси ментального характеру накладають відбиток на світовідчуття навіть за умов індивідуально-авторських смислових трансформацій вербальних образів...» (Кононенко 2008: 6).

М. Жуйкова водночас зауважує, що основною ознакою фразеологічної системи, яка відрізняє її від інших мовних підсистем, є висока антропоорієнтованість (антропоцентричність), що виявляється передусім у вибірковій номінації: за допомогою фразеологічних одиниць мовна спільнота вербалізує саме ті фрагменти навколишнього світу, які, з її погляду, мають найбільшу релевантність (Жуйкова 2007: 7).

Погоджуємося з твердженням В. Ужченка про те, що «фразеологізми як знаки культури марковані культурно-семіотичною значущістю, становлять собою знаки-мікроконтексти і є ментально-структурною презентацією найрізноманітніших кодів культури. Усвідомлення людиною культурної значущості, утіленої у фразеологічних знаках-мікроконтекстах, рефлексивне. Фразеологізмам властива неоднакова деталізація різних концептуальних просторів» (Ужченко 2006: 149).

У науковій літературі нині представлено низку визначень фразем. Одну з найповніших, на наш погляд, дефініцій пропонує О. Селіванова, розглядаючи їх як «стійкі, пов'язані єдністю змісту, постійно відтворювані в мовленні словосполучення або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості, є репрезентантами культури народу й характеризуються образністю й експресивністю» (Селіванова 2006: 641). Саме таке розуміння фраземи покладено в основу запропонованого в роботі дослідження як лексикографічної, так і текстової репрезентації мовних одиниць, які утворюють, із одного боку, макро- і мікрогрупи, а з іншого, – семантичні поля.

Фраземи являють собою складні комплекси, які, з одного боку, – прості форми, а з іншого, – синтаксичні структури. Питання, що є предметом наукових дискусій у межах сучасної фразеологічної теорії, не мають однозначної відповіді через велику різноманітність мовного матеріалу, який належить до фразеологічних корпусів різних мов. Так, дотепер відсутня єдність думок між дослідниками в питанні про обсяг і межі фразеології, до якої вони зараховують: 1) ідіоми – ядро фразеологічного складу, оскільки тільки вони еквівалентні словам щодо виконання цілісної номінативної функції; 2) фразеологічні сполучення – фразеологізми з аналітичним типом значення, які безпосередньо взаємодіють своєю структурою з одиницями лексико-семантичної системи мови; 3) паремії – (прислів'я, приказки, афоризми) з притаманним їм прямим і переносним значенням; 4) мовленнєві штампи; 5) різнотипні кліше; 6) крилаті вислови.

На думку Л. Савченко, «фразеологія – це відбиток картин реальності, у якій містяться фрагменти культури, історії, етнографії, психології, світогляду, релігії, менталітету, відтворюється національний характер народу, це своєрідний зразок ретельного та пильного кодування його духовної культури» (Савченко 2013: 522).

В. Коваль у своїх дослідженнях розглядав слов'янські фразеологізми, що належать до сфери народної духовної культури з точки зору відображення ними основних фрагментів мовної картини світу. Як зазначає мовознавець, «етнофразеологія, розглянута крізь призму мовної картини світу, маркує основні життєві цикли, важливі сегменти „життєвого кола“: внутрішньоутробний стан → народження → створення сім'ї → життя в його різномісних проявах → больовий стан → відхід в інший світ» (Коваль 2011: 30). В. Коваль проілюстрував це на матеріалі слов'янських фразеологізмів, генетично пов'язаних із сферою народної духовної культури.

Попри очевидні здобутки у вивченні фразеологічного багатства різних мов чимало проблем потребує поглибленого аналізу з позицій сучасних лінгвістичних парадигм.

Одним із важливих завдань української фразеології залишається й дотепер вивчення фразеологічного багатства у художніх творах письменників. Надзвичайно актуальною є діалектна фразеологія у мові художніх творів, адже саме твори актуалізують словникові надбання української традиційної фразеології та слугують засобом фіксації багатьох мовних явищ, поширених лише на території певного регіону, допомагають виявити загальнонародне та місцеве, з'ясувати семантичні та граматичні особливості власне діалектних фразем. На думку В. Папіш, «розвиток фразеологічної науки потребує розширення об'єктів дослідження, зокрема фразеологічного фонду, почерпнутого з художніх творів регіональних авторів, які є не лише зодчими літературної мови у своєму краї, але й водночас носіями живого говіркового мовлення» (Папіш 2004: 3).

Функціонування фразеологічних одиниць у художніх текстах та проблематику «мова (фразеологія) і національна культура» досліджували: В. Білоноженко, О. Важеніна, Н. Венжинович, І. Гнатюк, Т. Григоренко, Л. Даниленко, С. Денисенко, О. Дехтярьова, Т. Євтушина, В. Жайворонок, Т. Здіховська, В. Коваль, М. Коломієць, В. Кононенко, Є. Коноплянко, Н. Мазур, Ф. Медведєв, Л. Мельник, В. Папіш, Ю. Прадід, Л. Скрипник, Д. Ужченко, В. Ужченко, Н. Хома та ін. Однак мовознавці переважно зосереджують свою увагу на структурно-семантичних, функціонально-стилістичних, фразеотворчих, зіставних аспектах дослідження фразеологізмів художніх творів Т. Шевченка, М. Коцюбинського, М. Стельмаха, О. Вишні, О. Довженка, М. Рильського, О. Гончара, П. Загребельного, І. Чендея та ін. Важливими для науковців є фразеологізми, які відображають народні традиції, звичаї та обряди того чи іншого народу, історичні факти його життя. Н. Хома слушно зазначає, що фразеологія кожного народу виражає його ментальність, образність і спосіб мислення, а тому вона характеризується значною стабільністю (Хома 2011). Саме художній текст виступає певною моделлю світу і «є невичерпним джерелом інформації про культурно-історичний досвід народу, конденсатом культурної пам'яті (традиції), яка відклалася у свідомості народу. Саме фразеологічний рівень художнього твору є тим акумулятивним центром, який здійснює широкий зв'язок мовних явищ із культурою певного етносоціуму. Оскільки у фразеологічних одиницях найповніше відображається специфіка світобачення і культури, саме тут постає людина з її емоціями, почуттями, внутрішнім світом» (Євтушина 2005: 39).

Фразеологізми збагачують літературну мову новими виражальними засобами. Дослідження національної та культурної своєрідності фразеологічних одиниць засвідчує, що саме фразеологія мови художніх текстів є носієм різноманітної країнознавчої, етнокультурної інформації. Будь-яка фразема – «це текст, тобто зберігач культурної інформації. Саме текст безпосередньо має зв'язок з культурою, бо він пронизаний безліччю культур-

них кодів, саме текст зберігає інформацію про історію, етнографію, національну психологію, національну поведінку, тобто про все, що складає зміст культури» (Маслова 2001: 87).

Саме у фразеологізмах носії мови відображають особливе бачення світу, ту чи іншу ситуацію. Фразеологічні одиниці використовують для того, щоб описувати світ, навколишнє середовище, інтерпретувати, оцінювати і висловлювати своє суб'єктивне ставлення до всього, що нас оточує.

Фраземи мають образно-символічну основу та відбивають позамовну дійсність. Вивчення фразеологізмів у мові окремого письменника, зокрема у лінгвокультурному напрямі, дає нам можливість виявити специфічні риси мовної картини світу української нації, окремого соціуму, життя якого зумовлене особливостями світосприйняття, системою моральних цінностей, норм і принципів виховання.

Місце фразеологічних одиниць у мові окремих письменників, певних літературних жанрів та стилів досліджували у своїх працях багато українських мовознавців, зокрема: Л. Авксент'єв, Н. Венжинович, О. Дехтярьова, Т. Євтушина, Т. Здіховська, В. Кононенко, Ю. Кохан, В. Папіш, Н. Скиба, М. Яцьків та ін. (див. Авксент'єв 1969, Венжинович 2007, 2012, 2014, 2015, 2016, 2018, Дехтярьова 2011, Євтушина 2005, Здіховська 2010, Кононенко 2008, Кохан 2003, Папіш 2003, Скиба 2005, Яцьків 2020). Однак актуальними продовжують залишатися проблеми, пов'язані з вивченням індивідуально-авторського фразеологічного вживання.

Індивідуально-художній стиль письменника становить систему мовних засобів, яка постає в результаті відбору і творчого використання насамперед лексичних реалій національної мови не тільки для вираження певного змісту, але й для естетичного впливу на читача. Категорія індивідуального формується сукупністю мовних одиниць, які мають значне смислове навантаження (культурологічне, історіософське, філософське тощо), зумовлене контекстним оточенням, сюжетними лініями, емоційно-експресивним наповненням. До таких одиниць належать фразеологізми (Морараш 2011: 312).

Саме через призму авторського художньо-образного світобачення виступають фразеологізми в художніх текстах. Вони є органічним елементом у мові творів. Стіїкі звороти – активний образотворчий чинник авторської оповіді. Через них письменник передає ставлення до зображуваних подій, акцентує смислову та стильову позиції мовних засобів. За допомогою фразеологізмів краще розкриваються читачеві внутрішній світ, настрої, світогляд персонажів тощо. Стилiстичне використання фразем письменниками – творчий процес. Фразеологізми в художніх текстах – одне з невичерпних джерел посилення експресивності, поглиблення логізації викладу, тому вони набувають особливої естетичної значущості (Здіховська 2010: 40).

Закарпаття – унікальний етнокультурний регіон, який упродовж багатьох віків був відірваний від споконвічних українських земель, перебуваючи у складі інших держав. Українська мова на цій території завжди перепліталася з угорською, словацькою, румунською, чеською мовами. Лише з 1945 року після об'єднання Закарпаття з Україною закарпатці почали усвідомлювати себе українцями, а отже, розпочався розвиток української літературної мови на території регіону. Зважаючи на історичні передумови, це регіон, який здавна цікавить науковців. Його географічне й геополітичне розташування, особливості заселення, історичні умови, різновиди занять витворили унікальний колорит, що яскраво відбився і в мовленні закарпатців, насиченому фразеологічними висловами.

Мирослав Дочинець – знаний закарпатоукраїнський прозаїк, публіцист, видавець, член Асоціації українських письменників. М. Ісак зазначає, що слово у Мирослава Дочинця – як

глина у майстерного гончаря чи скульптора – він ліпить із нього жбан нашої уяви, формує плоть нашої генетичної пам'яті. У його оповідь поринаєш немов у бездонне гірське озеро із прозоро-синьою живильною водою, ніби пливеш у самому небі: на якійсь із сторінок настає відчуття, немовби хочеш вдихнути чого-небудь іншого, рідшого – настільки перенасиченим, щільним на самому початку є опис карпатської Природи. Здається, що ти нею переповнений по вінця, а відірватися несила, як спекотної пори від студеної, що пронизує до зубних нервів, води з лісової криниці (ІСАК 2011).

В інтерв'ю з Сергієм Козаком Мирослав Дочинець зазначає, що творчість – «це завжди всупереч. Бо це поборення штампу, проламування до внутрішньої свободи, прилучення до Світової Душі. А отже, постійний опір. Опір сірості, дурості і злості. Це схима, як казав великий Гоголь. Майже все життя я успішно займався журналістикою і гадав, що це нормально. Поки не прийшов урочний час вирвати газетярщину з душі, як дикий бур'ян. І на зміну словам прийшло Слово. Служіння Слову. А воно не судить і не повчає, як газета, воно прощає і дає надих, кріпить у боротьбі з самотністю. Газета висушує мозок і серце, а добра книжка несе свіжість, як гарна жінка...» (КОЗАК 2013: 11).

В. Горинь слушно відзначає, що «здобутки романістики Мирослава Дочинця мають самодостатній характер, вони зумовлюються і стильовими особливостями творчої індивідуальності письменника, художніми якостями образного мислення, його естетичними орієнтаціями. Стиль – це виявлення внутрішньої форми, мистецького змісту твору, а також сукупність ознак вияву авторського вислову, віднайдення нових зображальних засобів вираження сутностей світовідчуття. Це, властиво, осердя питомої літературної майстерності, творення такої мотивованої системи, де елементи художньої форми, її лексичні структури, синтаксичні фігури, тропіка, функціонуючи у заданому напрямку, вибудовують індивідуальну стильову домінанту. Зрештою, письменник надає свої мові, поетичному слову нової трансформації, що ставиться у відповідні смислові та інтонаційно-звукові зв'язки з метою відмови від „дослівності“, трафаретності висловлювання. Ідеться про модифікацію словесних форм і позатекстових змислів, підпорядкування їх процесові естетичного сприйняття твору. Із такої абстрактно-теоретичної гуцавини самоідентифікації творчої особистості маємо виходити на світлу поляну часопростору художнього світу нашого автора» (ГОРИНЬ 2014: 138).

Фразеологічні одиниці, виокремлені в художніх творах Мирослава Дочинця, ми поділили на тематичні групи. Описуємо одну з найчисельніших із них, представляючи найбільш репрезентативні фраземи, зокрема:

1. ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ

Бджолина робота – ‘довга і кропітка робота для досягнення якісного результату’. У тексті: «Звичайно. Проза – це *бджолина робота*» (ДОЧИНЕЦЬ 2013d: 103). Індивідуально-авторський фразеологізм, у якому автор вдало зумів описати, яка це важка робота писати твори, прозу, навівши паралель із трудолюбивими бджолами, які невтомно працюють.

Братися за роботу повною парою – ‘працювати з тою кількістю людей, яка необхідна для тої чи іншої роботи’. У тексті: «Треба *братися за роботу повною парою*, кожна світла голова на вагу золота» (ДОЧИНЕЦЬ 2013a: 170).

Видіти, чути, як заєць у траві – ‘чути і бачити щонайменший порух’. У тексті: «Ми сиділи під дашком відкритої колиби („Двері боюся класти, все мушу *видіти, чути, як заєць у траві*“), слухаючи шемрання дощу» (Дочинець 2013а: 112). Створюючи фразеологізм на позначення спостережливості, пильності особи, автор використав образ тварини з родини зайцевих, які характеризуються надзвичайно сильно розвиненим слухом.

Витріщатися, як жаба на пицю – ‘уважно на когось дивитись’. У тексті: «Що *витріщився, як жаба на пицю?*» (Дочинець 2012: 119).

Дивитися, як небіжчик із пам’ятника – ‘проникливо дивитися’. У тексті: «Не *дивися* ти на мене, як *небіжчик із пам’ятника*» (Дочинець 2012: 133).

Жити, як шнурочок і дудочка – ‘жити у мирі і сімейній злагоді’. У тексті: «Як *шнурочок і дудочка*, як палець і ніготь вони *жили і дихали водно...*» (Дочинець 2013а: 71).

Заирати масними очима – ‘уважно видивлятися, з хитрими задумами’. У тексті: «І цього досить, щоб не *заирати масними очима* за його полотно» (Дочинець 2011: 72).

Залізити, як червак у дараб – ‘у щось втрапити’. У тексті: «Дали, – киває на узгірок під Гранкою, де утвердилася його сіра „коцка“ під шифером. – Так я навічно *заліз, як червак*, у цей *дараб*» (Дочинець 2011: 176).

Залізити, як червак у мертву гору – ‘далеко заховатися від усіх’. У тексті: «Хіба ми не знаємо, брате, що в тиші легше почути Господа? – примирливо мовив Іриней. – І хіба не задля цього мовчання я *заліз, як червак*, у цю *мертву гору?*» (Дочинець 2013b: 210).

Збитися з копит – ‘зникнути’. У тексті: «Клапавого. Того перебойці, що замолоду, розказують, і до вашої Калини сікався. Гуляв-гуляв, та десь і *збився з копит...*» (Дочинець 2013b: 171).

Злакомити, як свиню на струк – ‘когось чимось сильно зацікавити’. У тексті: «Граф Вереші жадав лісорубських рук і *злакомив* сюди довірливих русинів, як *свиню на струк*» (Дочинець 2013а: 155).

Йти, як неметеним путьом (дорогою) – ‘йти розгубленим, у замішанні, здивуванні, збентеженості’. У тексті: «Знайома лікарка: – Після розмови з ним я *йшла, як неметеним путьом (дорогою)*» (Дочинець 2012: 98).

Косувати яструбиним оком – ‘уважно дивитися на кого-небудь насторожено, з недовірою’. У тексті: «Хоча ні, був один чолов’яга, що *косував яструбиним оком* на Йонка» (Дочинець 2013b: 220).

Ловити носом вітерець – ‘уважно, зосереджено ловити запах чого-небудь’. У тексті: «Придивлявся до місяця, прислухався до ранніх птиць, *ловив носом вітерець* із ближнього звору» (Дочинець 2013b: 79).

Не обзиратися на чужу малину – ‘не задивлятися на чуже (у тексті: на чужу жінку)’. У тексті: «У мене своя дорога. – То йди собі нею. І *не обзирайся на чужу малину*» (Дочинець 2013b: 28).

Обмацувати нутроці земні – ‘працювати з землею (глиною)’. У тексті: «Схиляється на впочіпки над ямкою і пестить, любовно *обмацує нутроці земні*» (Дочинець 2014: 133).

Орлине око – ‘добрий зір, спостережливість’. У тексті: «Його *орлине око* звідси озирнуло батьківщину своїх предків» (Дочинець 2011: 69).

Орудувати, як мурахи – ‘старанно і важко працювати’. У тексті: «Орудували групами, парами й поодиноці, як *мурахи*» (Дочинець 2013с: 97).

Палити життя, як копійчану свічку – ‘не цінувати свого життя, алкоголем знищувати своє здоров’я’. У тексті: «Доки вистачало питва, він пив. *Палив своє життя, як копійчану*

свічку» (Дочинець 2013b: 240). Індивідуально-авторська потенційна фразема, яка яскраво показує, що людина марнує своє життя та не цінує його. Автор наводить цікаву алегорію, порівнюючи життя з свічкою, яка майже нічого не вартує та швидко згорає.

Переварити на офіцерське мило – ‘знищити когось’. У тексті: «Так той урятувався від нацистських таборів і не був *переварений на офіцерське мило*, як майже вся його родина в числі 27 000 інших місцевих євреїв» (Дочинець 2014: 90). Індивідуально-авторська фразеологічна одиниця, яка вказує на дії, вчинки, поведінку особи стосовно іншої особи. Використавши цей фразеологізм у контексті, автор яскраво описав історичні події, знищення людей та політичні репресії.

Плазувати в темряві забобонів – ‘коритися, піддаватися різним страхам і гріхам, вірити у забобони’. У тексті: «Сама вибирає: бути їй божественною істотою чи *плазувати в темряві забобонів*, страхів і гріхів» (Дочинець 2011: 7). Потенційний фразеологізм, що вказує на поведінку, вчинки особи, яка піддається страху та вірить у всі забобони.

Показити шор – ‘занапастити долю’. У тексті: «Не хотів здавати вози і воли в колгосп. І дітям, і нам *показив шор»* (Дочинець 2011: 175). Власне авторська фразема, яка складається з двох діалектних слів: *шор* – ‘ряд, шеренга; черга’ (Сабодош 2008: 423); *показити* – ‘побити, потрощити (про скло, кераміку і под.)’ (Сабодош 2008: 247).

Покласти з пробором – ‘не брати до уваги щось, зневажати щось’. У тексті: «Я на твій закон *поклав з пробором*, – Барак здоровою рукою лягнув себе нижче живота» (Дочинець 2013c: 180).

Полоскати душу – ‘випивати спиртні напої’. У тексті: «С. каже: „Я не п’ю. Я *полощу душу»*» (Дочинець 2012: 58).

Пострілювати очима на всі боки – ‘роздивлятися все’. У тексті: «Червонолиця жона щуриться, як ласиця, *пострілює очима на всі боки*, а цицьки-дині аж тріщать під блузою» (Дочинець 2013a: 35).

Потолочити життя на полову – ‘занапастити чийсь життя’. У тексті: «Розказав про гімназію, про Терку, про жандарма Ружічку, який *потолочив* моє молоде *життя на полову»* (Дочинець 2013a: 139).

Працювати, як у дурноті – ‘важко, напружено працювати, без зупинок’. У тексті: «*Працював, як у дурноті*. Сонце світило стиха, без жару» (Дочинець 2013b: 302).

Прискалити хитре око – ‘примружити око і подивитись на когось, щось’. У тексті: «Це нерозумно, друзі, – *прискалив хитре око* Сократ. – Якщо ви мене відправите у вигнання, то мої настанови змушена буде слухати інша молодь...» (Дочинець 2012: 11).

Пріти на дорогах – ‘важко працювати’. У тексті: «Але це було потім, а доти він каменярем *прів на дорогах»* (Дочинець 2011: 123–124).

Пролупити пухляки – ‘прокинутися, відкрити очі’. У тексті: «Баба обертається з м’якою усмішкою: „Вже *пролупив пухляки*. Спи ще. Боїшся, що день розхапають без тебе...“» (Дочинець 2012: 90). До складу фразеологічної одиниці входить діалектне слово *пухляки* – ‘очі’.

Роботи – до сьомої суботи – ‘дуже багато роботи’. У тексті: «Старий знав, що в нього *роботи – до сьомої суботи*. На цілу зиму щонайменше» (Дочинець 2013a: 271).

Рознести зерна по краю – ‘навчати, виховувати учнів на батьківщині’. У тексті: «Добре б у педучилищі, аби завтрашні вчителі *рознесли ці зерна по краю»* (Дочинець 2011: 127).

Розумітися, як равлик з мушлею – ‘розуміти одне одного без слів, повне взаємопорозуміння’. У тексті: «Їх очі, зустрівшись, викресували сміх; говорили одне одному дурни-

ці, та дослухалися не до слів, а до голосу, що ховав якусь значущість, обіцяв щось; руки прагнули доторків, а двоє тіл *розумілися, як равлик з мушлею*» (Дочинець 2013b: 185).

Розчинятися, як перлина в оцті – ‘повне взаєморозуміння чоловіка та жінки’. У тексті: «Ніколи раніше я не бачила, щоб чоловік і жінка так розуміли одне одного з жесту, погляду, подиху. Він *розчинявся* в ній, як *перлина в оцті*» (Дочинець 2012: 29).

Руки ставали залізом, наливалися обтяжливою втомою – ‘відчувати сильну втому від важкої фізичної праці’. У тексті: «Спочивало залізо, і він спочивав. *Руки самі ставали залізом, наливалися обтяжливою втомою*» (Дочинець 2013b: 61).

Село опорядити, як писанку – ‘допомагати розвитку села у всіх напрямках’. У тексті: «А село рідне він *опорядив, як писанку*. Й посередині звів новий храм (там і похований)» (Дочинець 2011: 118). Автор використав образ писанки, яка є символом Сонця, життя, весняного відродження, добра, любові та радості.

Сидіти до останнього патрона – ‘сидіти до кінця якогось заходу’. У тексті: «Там, у гостях, теж мусили *сидіти до останнього патрона* чи то пак келишка – дочікували сусідських гостей, до яких напросилися в їх авто» (Дочинець 2012: 10).

Сказити дівча – ‘обезчестити кого-небудь, вчинити насильство’. У тексті: «А так. Бив до неї клини, бив, а та ніяк. Тоді привартував у пасіці і *сказив дівча*» (Дочинець 2013a: 93).

Спізнати, що то за потя – ‘щось дізнатися про особу’. У тексті: «Мені доста раз глипнути на хлопа, аби *спізнати, що то за потя*, – говорив він ніби не до мене, а до своєї люльки-файки...» (Дочинець 2013a: 109). Для надання колоритності розмовній мові, письменник використав діалектне слово *потя* – ‘пташка’ (Сабвадош 2008: 106).

Спотикаючись оком – ‘зупиняти свій погляд на чому-небудь’. У тексті: «Білість підзеленила води Ріки, і старий тепер ішов поглядом по чіткому обрису річища, *спотикаючись оком* на зазубринах, вигинах і западинах» (Дочинець 2013b: 266).

Стати мимохіть сторуким – ‘без певного наміру багато зробити, встигнути’. У тексті: «Живучи в горах, *стаєш мимохіть сторуким*» (Дочинець 2013b: 121).

Так дивитися, що солома вхопилася б полум’ям – ‘уважно стежити, дивитись за кимось, не відводячи погляду’. У тексті: «Слухає молитву і на мене дивиться. *Так дивиться, що солома вхопилася б полум’ям*» (Дочинець 2013a: 203).

Трясти, як чорт ногавицями – ‘дуже сильно трясти ким-небудь’. У тексті: «Тоді я опустив фузію і вхопив його за барки. *Тряс ним, як чорт ногавицями*, рвав сорочку, бив по лицю і в груди» (Дочинець 2013a: 95).

Тулитися, як огірки в бочці – ‘триматися разом, укупі’. У тексті: «Тримаймося, як цвяхи в дощці, *Тулімося, як огірки в бочці*, Любімося, як коти в марті – Бо ми того варті» (Дочинець 2012: 132).

Цілитися вухом у кожен звук – ‘уважно до всього прислухатися’. У тексті: «Старий *цілився вухом у кожен той звук*» (Дочинець 2013b: 311).

Як черваки довбати чорну лаву – ‘старанно, важко працювати докладаючи всіх зусиль’. У тексті: «Люди бояться гробової ями в п’ять ліктів, а що казати про сиру, дику підземну пустош, в якій ми, *як черваки, довбаємо чорну лаву!*» (Дочинець 2013b: 278).

2. ЗАГАЛЬНОВЖИВАНІ ТРАНСФОРМОВАНІ ФРАЗЕМИ

Бери небоже, що не гоже – ‘дати комусь якусь не потрібну для себе річ’. У тексті: «Напарниця дружить з директоркою ще з університету, тому й забрала собі все краще. А для мене: *бери небоже, що не гоже*» (Дочинець 2012: 157). Трансформований фразеологізм, що походить від фраземи *на тобі, Боже, що мені не гоже* або *на тобі небоже, що мені не гоже*.

Бити поклони – ‘важко працювати на землі’. У тексті: «З раннього ранку до холодного смерку вона *б’є поклони землі*» (Дочинець 2014: 133). Загальноновживана фразеологічна одиниця, яка набула нового значення у контексті прозового твору (*бити поклони* – ‘шанобливо вклонятися, виражаючи почуття поваги; низько схилитися, до землі вклонятися’).

Видоїти хлопа – ‘використовувати чоловіка у своїх корисливих цілях, для задоволення своїх потреб’. У тексті: «То була бита газдинька і молодша за нього чи не вдвоє. Весь час, щоб *видоїти хлопа*, загадувала якісь диковинки» (Дочинець 2013b: 141).

Витурити, як пса блудного – ‘дуже грубо, з лайкою вигнати кого-небудь’. У тексті: «Було й інше... Коли мене справедливо відлучила від себе Калина, *як пса блудного витурила* – було за що!» (Дочинець 2013b: 99). Для посилення експресивності, відображаючи дії, вчинки однієї людини до іншої, автор використав образ блудного собаки, який асоціюється з тим, що його ніхто не любить та не поважає.

Віднайти «сродне діло» – ‘знайти роботу, що відповідає природнім здібностям, нахилам та уподобанням’. У тексті: «А *віднайшовши* своє „сродне діло“, потрібно ним тішитися» (Дочинець 2013d: 39). Письменник використав одну з ключових ідей філософії Г. Сковороди – ідею «сродної праці», яка на думку філософа є найпершою природною потребою людини та необхідною умовою у досягненні нею щастя.

Відроджувати перли – ‘відновлювати зі стану занепаду найкращі зразки чого-небудь, найвидатніші мистецькі твори’. У тексті: «Красиві, справжні, наші слова. А забуті через звичайні лінощі журналістів і письменників. Я ж витягую ці *перли й відроджую*» (Дочинець 2013d: 87).

Відчувати шкірою – ‘бути спостережливим і уважним, відчувати що хто-небудь, що-небудь знаходиться поряд’. У тексті: «Проте він помилявся, його слухали. Старий *відчув* це сусідство *шкірою*» (Дочинець 2013b: 132).

Вп’ятися очима – ‘дивитися на кого-небудь, що-небудь із напруженою увагою’. У тексті: «Вп’явся в це місце *очима*, міряючи відстань, що лишалася між ними – крок, лікті, п’яді...» (Дочинець 2013b: 214).

Гарувати, як звірі – ‘дуже важко працювати’. У тексті: «Українці ж *гарували, як звірі*» (Дочинець 2013c: 140).

Гераклові труди – ‘дуже важка праця’. У тексті: «Мене захоплювало їх зятяте працелюбство, що помагало їм вирощувати дива на розпеченому камені. *Гераклові труди!*» (Дочинець 2013a: 246). Для опису важкої трудової діяльності автор використав образ з давньогрецької міфології, а саме Геракла – сина бога Зевса і людської жінки Алкмени, героя, який відомий своїми подвигами, він є символом велетенської сили та нездоланності.

Колотити світом – ‘викликати неспокій, морочити людям голову’. У тексті: «На прощання порадили недвозначно: облиш, Колотушо, *світом колотити!*» (Дочинець 2011: 199).

Копирсатися у брудній білизні – ‘дівнатися про когось щось особисте та таємне’. У тексті: «Ось чому біографи так люблять *копирсатись у брудній білизні* життєписів» (Дочинець 2012: 57).

Ламати роги – ‘дорікати за що-небудь комусь’. У тексті: «Звичайно, ламали і нам роги за передозовану критику, чистили мізки на пленумах і конференціях, бомбили гнівними приписами з високих інстанцій» (Дочинець 2013d: 176).

Мати свій блат – ‘мати знайомства та зв’язки, які можна використати в особистих інтересах’. У тексті: «Треба оббігати зо тридцять кафе і в кожному *мати свій блат*» (Дочинець 2014: 118).

Наїстися, як вуйко ведмідь – ‘наїстися багато меду’. У тексті: «Закуривши мох, допався я до дикого меду і *наївся, як вуйко ведмідь*» (Дочинець 2013a: 81).

Переломити втому – ‘зробити короткий перепочинок щоб відновити фізичну силу’. У тексті: «Гадав за часину *переломити втому*, а проспав у тлумі до білого рана» (Дочинець 2013b: 133).

Пудрити мізки – ‘морочити, дурити кого-небудь’. У тексті: «Після Сталіна закон їх – порохно. *Пудрити мізки* мужикам уже нічим» (Дочинець 2013c: 209).

Пустити на підігрів – ‘витратити кошти на алкогольні напої’. У тексті: «Ніхто це не осилив, лише спортсмен Ванін і актор Висоцький. За це йому видали 40 рублів, які він одразу ж *пусти на „підігрів“* для трупи» (Дочинець 2011: 157–158).

Скаламутити долю – ‘занепастити чиєсь життя, долю’. У тексті: «Але що я міг зробити? Я знав, що не пушу коріння в чужу землю, тільки *скаламучу долю* жінки» (Дочинець 2013a: 250).

Собача пісня – ‘дуже важка, нестерпна і довга робота’. У тексті: «Зате робота ця пекельна і довга, як *собача пісня*» (Дочинець 2013b: 54).

Спровадити очима – ‘простежити за кимось очима до періоду його повного зникнення з поля зору’. У тексті: «Старий *спровадив очима* вутлий чорний силует, що розтанув у про-світах чагарів» (Дочинець 2013b: 112).

Терпіння і труд все перетрутуть – ‘терпляче докладати багато зусиль до якоїсь справи’. У тексті: «Гадаєш, ти камінь шліфуєш? – питав його Юхвід. – Ти себе шліфуєш. Бо *терпіння і труд все перетрутуть*» (Дочинець 2013c: 171). Загальноживаний фразеологізм (прислів’я), що вказує на цінність праці, є підбадьорюючим елементом перед важкою працею, щоб не опускати рук і йти тільки вперед.

3. ТРАНСФОРМОВАНІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ, ЯКІ НАБУЛИ НОВОГО ЗНАЧЕННЯ

Вчепитися до сорочки, як чорт до душі – ‘не відступати від чого-небудь, носити один і той самий одяг’. У тексті: «Ще й бурчала: „*Вчепитися до одної сорочки, як чорт до душі*. Хоч би раз надів оту ясну, що Василина прислала...» (Дочинець 2013b: 90). Трансформований фразеологізм; пор.: *вчаепитися* (руками й) *зубами* ‘міцно триматися чого-небудь, не відступати від чого-небудь чи тримати щось’ (ФСУМ 1993: 166).

Гадати, що світ переживе – ‘думати, що можна пережити все і жити вічно’. У тексті: «Баба Юліна про родича: „Змагався, жили рвав, стягував копійку, *гадав, що світ переживе*. А де, уже півроку землю парить...» (Дочинець 2012: 100). У художньому творі фразеологізм зазнав трансформації та набув іншого значення, пор.: *пережити себе* (свій вік) ‘зберегти своє значення після смерті; втратити своє значення ще за життя; перестати задовольняти чий-небудь потреби, вимоги життя’ (ФСУМ 1993: 616).

Дурня ломити – ‘вдавати дурника’. У тексті: «Я знаю як. – Дурня ломии?» (Дочинець 2013с: 208). Трансформований фразеологізм, пор.: *корчити дурня* (дурника, блазня і т. ін.) (з себе) ‘робити вигляд, що нічого не розумієш, не знаєш’ (ФСУМ 1993: 391).

Крила борзо обламати – ‘швидко позбавити кого-небудь високих прагнень та змусити кого-небудь коритися’. У тексті: «Ти, бачу, „цуганг“, літаєш вільним духом. Твоє щастя, але поглядай, бо крила борзо обламають» (Дочинець 2013б: 221). Для уточнення контексту надання йому експресивності автор трансформував загальноновживану фразу, пор.: *обламати / обламувати (ламати) крила* ‘позбавити кого-небудь високих прагнень, поривань, мрій; змусити кого-небудь коритися; приборкати когось’ (ФСУМ 1993: 568–569); *обламати (обтяти, обрізати і т. ін.) / обламувати (ламати, обтинати і т. ін.) крила* ‘позбавити кого-небудь високих прагнень, поривань, мрій, змусивши скоритися; приборкати когось’ (СФУМ 2003: 450).

Прикипіти, як равлик до мушлі – ‘мати сильні почуття та щиро прив’язатися до когось’. У тексті: «Я прикипів до тієї жінки, як равлик до мушлі» (Дочинець 2013а: 204). Трансформований фразеологізм, пор.: *прикипіти серцем (душею)* ‘відчути велику прихильність до кого-небудь, щиро прив’язатися’ (ФСУМ 1993: 693–694).

Примірятися до Буркуна – ‘приблизно визначити розмір, обсяг чого-небудь’. У тексті: «Шибав собою туди-сюди, а думкою сторожив Ріку, примірявся до Буркуна» (Дочинець 2013б: 301). Трансформований фразеологізм, пор.: *приміритися / примірятися оком (очима)* ‘озираючи що-небудь, приблизно визначити його розмір, обсяг і т. ін.’ (ФСУМ 1993: 695); *приміритися / примірятися (примірюватися) оком (очима)* ‘ретельно оглянути щось, намагаючись визначити розмір, обсяг і т. ін. чого-небудь’ (СФУМ 2003: 563).

Пропускали через густе сито – ‘дуже уважно відбирати кого-небудь для чогось’. У тексті: «Новачків кадровиків пропускали через густе сито. Золото ж!» (Дочинець 2013с: 139–140). У художньому творі фразеологізм набув іншого значення, пор.: *як (мов, ніби і т. ін.) крізь (через) (густе) сито* ‘густо, безперервно (про дощ, мряку); невиразно, нечітко, неокреслено (зі сл. видно, бачити)’ (ФСУМ 1993: 807).

Пустити на чотири вітри – ‘пустити когось по світу’. У тексті: «Прийшов і покірно склав свої крихкі моці. Той, що відібрав у мене наймиліше, а самого пустив на чотири вітри» (Дочинець 2013а: 151). Письменник у художньому творі надав фразеологізму іншого значення, пор.: *на (всі) чотири вітри (світи)* ‘куди завгодно, куди захочеться’ (ФСУМ 1993: 132, СФУМ 2003: 122–113).

Пуститися твердого берега – ‘розбещуватися, занедбуючи себе, порушувати загальноприйнятні норми моралі, суспільної поведінки; робити що-небудь по-своєму, відповідно до власного бажання, розуміння, уподобання’. У тексті: «Ти на світ не гріши. Світ яким був, таким є. А от люди пустіють. Пустилися люди твердого берега...» (Дочинець 2013б: 286). Трансформований фразеологізм, пор.: *пускатися / пуститися берега* ‘занедбуючи себе, порушувати загальноприйнятні норми суспільної поведінки; розбещуватися; втрачати спокій, холоднокровність, рівновагу від хвилювання, страху, сорому і т. ін.; робити що-небудь по-своєму, відповідно до власного бажання, розуміння, уподобання; вигадувати, уявляти собі те, чого немає і не було’ (ФСУМ 1993: 721); *пускатися / пуститися берега* ‘занедбуючи себе, порушувати загальноприйнятні норми моралі, суспільної поведінки; втрачати спокій, холоднокровність, рівновагу від хвилювання, страху, сорому і т. ін.; робити що-небудь по-своєму, відповідно до власного бажання, розуміння, уподобання’ (СФУМ 2003: 586).

Свердли́ти голову – ‘набридати комусь постійними допитами’. У тексті: «Та лежати довго не давали, тягли на „вистойку“: на одній нозі, світло в очі, *голову свердли́ли* безнастанні випитування: чому не зізнаюся, чому не видаю спільників, провідників, чому не жалію свого молодого життя?» (Дочинець 2013а: 208). Трансформований фразеологізм, пор.: *гризти / прогризти голову* ‘докучати кому-небудь кимсь, чимсь, вимагати що-небудь у когось і т. ін.’ (ФСУМ 1993: 197); *гризти / прогризти голову* ‘набридати комусь якимись розмовами, вимагати що-небудь і т. ін.; турбувати, дуже непокоїти і т. ін.’ (СФУМ 2003: 169).

Сіканути очима, як шомполами – ‘раптом, різко поглянути на кого-небудь, виявляючи неприязнь’. У тексті: «Та нараз прикусив язик, бо Тимко *сіканув* його очима, як шомполами» (Дочинець 2013б: 68). Трансформований фразеологізм, пор.: *метнути очима (оком, зором і т. ін.)* ‘раптом, швидко поглянути на кого-небудь, що-небудь, кудись // швидко оглянути щось // швидко, пильно поглянути вперед’ (ФСУМ 1993: 485); *метнути очима (оком)* ‘швидко глянути на кого-небудь, що-небудь, кудись швидко оглянути щось’ (СФУМ 2003: 386).

Представлена тематична група нараховує близько 600 фразеологічних одиниць, вона є одною з найбільш чисельних із усього фразеологічного багатства творів Мирослава Дочинця. Ключовими словами у фразеологізмах на позначення дії, вчинків, поведінки людини найчастіше виступають: *життя, душа, робота, око / очі*. У цій тематичній групі виділяємо кілька підгруп фразем, які позначають: діяльність особи в її стосунках з будь-ким, будь-чим (*потолочити життя на полову*); дії, вчинки, поведінку людини (*полоскати душу*); трудову діяльність (*роботи – до сьомої суботи*); спостережливість, уважність та пильність особи (*косувати яструбиним оком*) – див. Схему 1.

Унаслідок проведеного дослідження доходимо висновку, що фразеологічні одиниці, функціонуючи у художніх творах Мирослава Дочинця, виконують важливу інтенсифікаційну роль, зокрема, виступають виразними репрезентантами традицій, звичаїв, побутових реалій, характерних для закарпатців. Авторські видозміни (структурні, образно-сміслові) значною мірою розширюють функціональне поле таких висловів.

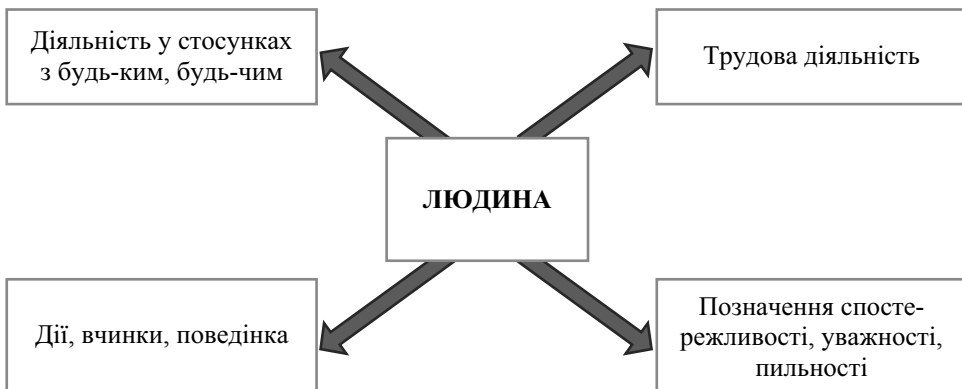

Схема 1.

ЛІТЕРАТУРА

- АВКСЕНТЬЕВ 1969 = АВКСЕНТЬЕВ Л. Г. *Фразеология языка прозаических произведений Михаила Стельмаха*. АКД. Харьков, 1969.
- ВЕНЖИНОВИЧ 2007 = ВЕНЖИНОВИЧ Н. Ф. Лінгвокультурологічний аспект вивчення фразеології у творах Івана Чендея. В кн.: *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Вип. 11. Ужгород, 2007. 208–212.
- ВЕНЖИНОВИЧ 2012 = ВЕНЖИНОВИЧ Н. Ф. Національно-культурна специфіка фразем у творах Петра Скунця. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації* 28 (2012): 177–179.
- ВЕНЖИНОВИЧ 2014 = ВЕНЖИНОВИЧ Н. Ф. Лінгвокультурологічні особливості відтворення долі людини у фразеологізмах української мови (на матеріалі поетичних творів Т. Шевченка). В кн.: *Slowo. Tekst. Czas XII. Frazeologia w idiolekcie i systemach języków słowiańskich. W 200 rocznicę urodzin Tarasa Szewczenki*. Т. 1. Szczecin–Greifswald, 2014. 190–196.
- ВЕНЖИНОВИЧ 2015 = ВЕНЖИНОВИЧ Н. Ф. Фразеологічна картина світу у творах І. Нечуя-Левицького. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. Вип. 38. Кам'янець-Подільський, 2015. 94–98.
- ВЕНЖИНОВИЧ 2016 = ВЕНЖИНОВИЧ Н. Ф. Фраземіка в повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» як джерело відтворення ментальних рис українців. *Мовознавчий вісник*. Вип. 21. Черкаси, 2016. 61–66.
- ВЕНЖИНОВИЧ 2018 = ВЕНЖИНОВИЧ Н. Ф. *Фраземіка української літературної мови в контексті когнітології та лінгвокультурології*. Ужгород, 2018.
- ГОРИНЬ 2014 = ГОРИНЬ В. Життя і слово «І звідкіля ти взявся у нас такий?». *Дзвін*. № 6 (848). Львів, червень 2014 р. 135–141.
- ДЕХТЯРЬОВА 2011 = ДЕХТЯРЬОВА О. В. *Діалектна фразеологія в художньому тексті (на матеріалі творчості письменників Покуття і Гуцульщини кінця ХІХ – початку ХХ ст.)*. Дис. ... канд. філол. наук. Сімферополь, 2011.
- ДОЧИНЕЦЬ 2011 = ДОЧИНЕЦЬ М. І. *Дорога в небо – до людей. Історії чоловіків, які витримали*. Мукачево, 2011.
- ДОЧИНЕЦЬ 2012 = ДОЧИНЕЦЬ М. І. *Булава і серце: великі романи великих людей*. Мукачево, 2012.
- ДОЧИНЕЦЬ 2013a = ДОЧИНЕЦЬ М. І. *Вічник. Сповідь на перевалі духу*. Мукачево, 2013.
- ДОЧИНЕЦЬ 2013b = ДОЧИНЕЦЬ М. І. *Горяннин. Води Господніх русел*. Мукачево, 2013.
- ДОЧИНЕЦЬ 2013c = ДОЧИНЕЦЬ М. І. *Лис. Віднайдення загублених слідів*. Мукачево, 2013.
- ДОЧИНЕЦЬ 2013d = ДОЧИНЕЦЬ М. І. *Світильник слова. Книга життя. Життя книги*. Мукачево, 2013.
- ДОЧИНЕЦЬ 2014 = ДОЧИНЕЦЬ М. І. *Руки і Душа. Історії жінок, які перемогли*. Мукачево, 2014.
- ЄВТУШИНА 2005 = ЄВТУШИНА Т. О. *Лінгвостилістичний потенціал фразеології у творах В. Стефаніка*. Дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 2005.
- ЖАЙВОРОНОК 2009 = ЖАЙВОРОНОК В. В. *Мова та етносвіт. Культура народів Причорномор'я*. № 168. Т. 1. Сімферополь, 2009. 259–261.
- ЖУЙКОВА 2007 = ЖУЙКОВА М. В. *Динамічні процеси у фразеологічній системі східнослов'янських мов*. Луцьк, 2007.
- ЗДХОВСЬКА 2010 = ЗДХОВСЬКА Т. В. *Фразеологія української прози першої половини ХХ століття (на матеріалі творів У. Самчука та Б. Лепкого)*. Дис. ... канд. філол. наук. Луцьк, 2010.

- ІСАК 2011 = ІСАК М. Природа і душа не терплять порожнечі... (про роман Мирослава Дочинця «Вічник»). *Новини Закарпаття*, 5 квітня 2011 р. 6.
- КОВАЛЬ 2011 = КОВАЛЬ В. И. Языковая картина мира и ее отражение в славянской этнофразеологии. В кн.: *Славянская фразеология в синхронии и диахронии*. Вып. 1. Гомель, 2011. 29–32.
- КОЗАК 2013 = КОЗАК С. Мирослав Дочинець: «У творчості мене цікавить не правда історії, а правда серця». *Літературна Україна*. № 47. 5 грудня 2013 р. 10–11.
- КОНОНЕНКО 2008 = КОНОНЕНКО В. І. *Мова у контексті культури*. Київ–Івано-Франківськ, 2008.
- КОХАН 2003 = КОХАН Ю. І. *Фраземіка в системі ідіостилю письменника (на матеріалі художньої прози Олесья Гончара і Павла Загребельного)*. АҚД, Харків, 2003.
- МАСЛОВА 2001 = МАСЛОВА В. А. *Лингвокультурология*. Москва, 2001.
- МАСЛОВА 2008 = МАСЛОВА В. А. *Когнитивная лингвистика*. Минск, 2008.
- МОРАРАШ 2011 = МОРАРАШ Г. В. Фразеологічне багатство мови творців Євгенії Ярошинської. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. Вип. 28. Кам'янець-Подільський, 2011. 312–315.
- ПАПШ 2003 = ПАПШ В. А. *Семантико-функціональна природа фразеологізмів у художній прозі закарпатських письменників (40–90 рр. ХХ ст.)*. Дис. ... канд. філол. наук. Ужгород, 2003.
- ПАПШ 2004 = ПАПШ В. А. *Семантико-функціональна природа фразеологізмів у художній прозі закарпатських письменників (40–90 рр. ХХ ст.)*. АҚД, Ужгород, 2004.
- САБАДОШ 2008 = САБАДОШ І. В. *Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району*. Ужгород, 2008.
- САВЧЕНКО 2013 = САВЧЕНКО Л. В. *Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови. Етимологічний та етнолінгвістичний аспекти*. Сімферополь, 2013.
- СЕЛІВАНОВА 2006 = СЕЛІВАНОВА О. О. *Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія*. Полтава, 2006.
- СКИБА 2005 = СКИБА Н. Г. *Активні фразеотворчі процеси в українській публіцистичній і художній прозі кінця ХХ – початку ХХІ століть*. Дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2005.
- СФУМ 2003 = БІЛОНОЖЕНКО В. М. та ін. (уклад.) *Словник фразеологізмів української мови*. Київ, 2003.
- УЖЧЕНКО 2006 = УЖЧЕНКО В. Д. *Нові лінгвістичні парадигми «концепт – фразеологізм – мовна картина світу»*. В кн.: *Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку*. Запоріжжя, 2006. 146–151.
- УЖЧЕНКО 2007 = УЖЧЕНКО В. Д., УЖЧЕНКО Д. В. *Фразеологія сучасної української мови*. Київ, 2007.
- ФСУМ 1993 = БІЛОНОЖЕНКО В. М. та ін. (уклад.) *Фразеологічний словник української мови*. Київ, 1993.
- ХОМА 2011 = ХОМА Н. *Ономастичний простір в українських фразеологізмах (прислів'ях, приказках)*. *Вісник Прикарпатського національного університету* 29–31 (2011): 411–413.
- ЯЦЬКІВ 2020 = ЯЦЬКІВ М. Ю. *Фраземи на позначення мовленнєвої та мисленнєвої діяльності у творах Мирослава Дочинця*. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія* 43 (2020): 313–317.

NATALIA VENZHYNOVYCH

Department of the Ukrainian Language, Uzhhorod National University, Ukraine

Ukrainian Phraseologisms Denoting Human Actions, Deeds, and Behaviour (on the Base of the Transcarpathian Ukrainian Writer Myroslav Dochynets's Prose)

The aim of this paper is to describe the phraseologisms in the prose by the Transcarpathian Ukrainian writer Myroslav Dochynets. The most important linguocultural peculiarities of phraseological units denoting human actions, deeds, and behaviour fixed in the works of arts by the above-mentioned author have been analyzed for the first time.

The topicality of the study is determined by the need of further elaboration on the issues in Ukrainian linguistics related to the studying individual phraseologisms used by authors of literary works, the increase of interest to dialect phraseology in the Ukrainian language, the lack of thorough studies dealing with texts written by the above-mentioned Transcarpathian Ukrainian prosaist. It has been claimed that it is dialectal phraseology that best of all reproduces the experience, customs, rituals, and mental peculiarities of native speakers living in Transcarpathia.

The collected empirical material has been elaborated by means of the descriptive method for distinguishing thematic groups of phraseologisms. The method of contextual analysis has been used for ascertaining functional and stylistic possibilities of phraseologisms in the prose by Myroslav Dochynets. The descriptive method enabled the theoretical generalization of the results achieved in the study and the systematization of the selected material. The method of componential analysis has been used for specifying the meaning of phraseologisms.

Approximately 600 phraseological units have been extracted from the empirical material. The development of phraseological meaning has been under investigation, which enabled ascertaining both their universal regularities and national (regional) specificity. The author claims that phraseologisms fixed in the works of art have a vividly expressed emotional and assessing colouring, lending picturesqueness to the text. Phraseological units characterize signs and actions vividly and neatly, which may be applied to a great number of concrete facts of speech. The style of the works is a phenomenon, the result of the writer's untiring creative activities.

It has been observed that describing characters and their state, Myroslav Dochynets often uses comparative phraseologisms. Their use helped the writer to recall local colouring, to reveal tempers, positive and negative deeds of the characters, physical and emotional state of personages, and vividly and originally express their spoken tongue.

As a result of the study, a conclusion is drawn that phraseological units functioning in the works of art by Myroslav Dochynets play an important intensifying role, in particular, they appear as expressive representatives of traditions, customs, and everyday realia typical of Transcarpathians. The author's modifications (structural, picturesque, notional) expand the functional field of such expressions to a large extent.

Keywords: phraseologisms, the Ukrainian language, linguocultural peculiarities, linguistic image of the world, individual phraseologisms, dialectal phraseology, literary text, Transcarpathian Ukrainian writer Myroslav Dochynets

